

ПАМ'ЯТІ ВІКТОРА ВІКТОРОВИЧА ПЕТРИЧЕНКА

УДК 78.071.1 (477)

Рожок В. І.

ОБІРВАНА СТРУНА

З нагоди роковин від дня передчасної смерті видатного українського диригента В. В. Петриченка стисло розглянуто його життєвий шлях, охарактеризовано естетичні й педагогічні принципи діяльності митця і педагога, який виховав багато талановитих диригентів-хормейстерів; розкрито своєрідність таланту відомого диригента-хормейстера – людини витонченого естетичного смаку, широкої ерудиції не тільки у сфері музики, а й інших видах мистецтва, особливо літератури й живопису; наголошено на унікальності творчої особистості митця, громадянина. Його багатогранна творча діяльність переконує, що Віктор Вікторович дуже поспішав жити – він не згаяв жодної хвилини у своєму житті: працював диригентом-хормейстером капели «Думка», професором кафедри хорового диригування, вихованцем якої він був; неодноразово був відповідальним секретарем приймальної комісії НМАУ ім. П. І. Чайковського; тривалий час очолював хоровий відділ Київської середньої спеціалізованої школи-інтернату імені М. Лисенка; проводив майстер-класи і читав лекції в різних музичних закладах України; його постійно запрошували головою державних екзаменаційних комісій у музичних училищах. Своєю творчістю й активною діяльністю він допомагав усім бажаючим ставати справжніми професіоналами у хоровому виконавстві.

Ключові слова: творчість Віктора Петриченка, хорове мистецтво, диригентсько-хорове виконавство.

Час від часу, за щасливою випадковістю, народжуються люди, які власним почуттям та свідомістю менше прив'язані до життя <...> Коли вони дивляться на річ, вони її бачать не для себе, а для неї самої. Вони сприймають <...> щоб сприймати, – ні для чого. Вони народжуються відірваними <...> вони будуть живописцями, скульпторами, поетами чи музикантами.

Артур Шопенгавер.

Інтенсивно, пружно, яскраво, та надто швидко пройшов свій життєвий шлях Віктор Петриченко. Він мав свою, неповторну авторську манеру Майстра – диригента-хормейстера не лише за фахом, а й за покликом душі. Своїми інтерпретаціями він створив особливий художній світ, у якому будь-який твір мистецтва ставав висловлюванням про життя і смерть, про небесне й земне. Талановитий диригент, хормейстер сприяв розвитку української композиторської школи, працюючи над творами сучасних хорових композиторів найрізноманітніших напрямів. Він був особливими педагогом – виховував не студента, а людину, не диригента, а музиканта, створив свою хормейстерську школу – учнів, які продовжують справу його життя. Своїм прикладом він навчав бути цілеспрямованим і працелюбним, віддавати себе улюбленій справі пристрасно, не шкодуючи сил, адже музика – мистецтво пристрасне. На його переконання, тільки так можна досягти справжнього успіху.

Не випадково і дуже символічно, що саме в день Музики – 1 жовтня 2015 року у Великому залі Національної музичної академії України, у якій він навчався і пра-

цював викладачем усе своє життя, зібралися його близькі, друзі, колеги, учні, багато шанувальників його таланту, щоб відзначити річницю від дня передчасної смерті видатного Музиканта.

Мені важко було добирати слова, відкриваючи цей вечір. Адже з життя пішов ще молодий митець, сповнений життєвих сил і творчої енергії, його немає, а спогади про нього не ятять душу, а гоять її. У нашій пам'яті митець залишився красивою людиною, кожен вчинок якої був щирим, кожен крок у мистецтві – надзвичайної глибини і професійності. Тому концерт пам'яті Майстра став значною подією в культурному житті Києва – відповідно до масштабу видатного митця і педагога, якому належить значний внесок у розвиток хорового мистецтва України. На сцені виступали три ушанованих колективи – Національний заслужений академічний симфонічний оркестр України, хор студентів НМАУ ім. П. І. Чайковського і Національна заслужена академічна капела України «Думка», з якою до останньої миті працював Віктор Петриченко. Диригував – Євген Савчук, Герой України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, художній керівник і головний диригент академічної капели «Думка», професор, завідувач кафедри хорового диригування НМАУ ім. П. І. Чайковського. Звучала акапельна хорова духовна музика – знаменний, грецький, болгарський та лаврський розспіви, твори М. Дилецького, А. Веделя, Д. Боршнянського. Уперше на київській сцені академічна капела «Думка» виконала духовний концерт для хору «Внуши, Боже, молитву мою» О. Гречанінова. Саме цей твір Віктор Вікторович запропонував для програми державного іспиту Зоряні Клименко, своїй талановитій учениці останнього, на превеликий жаль, у його житті випускного класу. Її блискучого захисту йому вже не судилося побачити...

Духовна музика, її теми, образи, її піднесене звучання були головною сферою творчих зацікавлень і роздумів Віктора Петриченка. Не дивно, що на завершення цього концерту прозвучала справжня перлина світової музики – лірико-філософська кантата С. І. Танєєва «Іоанн Дамаскін». Це, можливо, найулюбленіший твір, до якого диригент неодноразово повертався у своїй професійній діяльності, зокрема і в роботі з капелою. Під час виконання «Думкою», студентським хором та національним оркестром цієї величної кантати, яку ще називають «російським реквіємом», вражала світла піднесеність музики. Уривок із поеми, покладений в основу твору, – це один із траурних гімнів, співаних Іоанном Дамаскіним та його учнями.

Музиканти під орудою Є. Савчука озвучили на сцені одвічні теми людського буття: суворі, зосереджені роздуми над пережитим і містичний страх перед відходом у небуття («*Иду в неведомый мне путь, Иду меж страха и надежды...*»), переживання світлих, радісних миттєвостей земного шляху («*Но вечным сном пока я сплю Моя любовь не умирает...*»), усвідомлення неблаганної сили фатуму, який зіштовхує вольове, дієве начало в людині зі швидкоплинністю людської долі («*Да каждый к Господу взывает: Господь...*»).

Звучить фінал... і раптом весь зал встав у єдиному пориві скорботного і, водночас, піднесено-просвітленого почуття пошани і любові до Музиканта, який так рано відійшов назавжди! Але час іде – і світле почуття глибокої вдячності за все, що він зміг і встиг здійснити, поступово витісняє біль, скорботу. Тихо, стримано лунає хор, його звучання нагадує рівне полум'я свічки у напівсвітлі затишного храму – «*Прими усопшего раба в Твои небесные селенья...*»

Бог наділив Віктора Петриченка чоловічою красою, нестримною енергією, колосальною працездатністю. Він мав витончений, естетично вишуканий талант митця. В. Петриченко скрізь і завжди виразний, рухливий, йому належало унікальне місце у просторі хорового мистецтва. Був людиною значною, але без показовості. Коли говорив

чи просто мовчав, його завжди оточувало якесь притягальне поле напруження – якась енергія вібрала у просторі довкола нього – думка, талант, яскравість митця?

Віктор Вікторович мав загострене почуття власної гідності і справедливості, чим з молодих років визначено його кар'єру диригента-хормейстера, спрямовано дороговкази, лінії життя, важливі для нього – хор і клас.

Євген Савчук у своєму слові про колегу сказав: «Чим більше минає часу, тим більше розумієш і відчуваєш, кого втратила “Думка” і кафедра». Біль звучав у цих стриманих словах, адже пліч-о-пліч із Віктором Вікторовичем вони працювали понад 30 років. Розпочали спільну професійну діяльність ще в Державній заслуженій чоловічій хоровій капелі імені Л. Ревуцького, а з 1984 року вони разом здійснили своєрідний «переворот» у хоровій справі, коли Євгена Савчука призначили художнім керівником і головним диригентом Державної заслуженої академічної капели України «Думка», а Віктора Петриченка – диригентом-хормейстером. Важко переоцінити унікальність творчої співпраці двох однодумців, зусиллями яких цей колектив став провідним у хоровому виконавстві в Україні, своєрідною «візитною карткою» української академічної хорової школи в усьому світі. Творчий тандем Є. Савчук – В. Петриченко став знаковим для українського хорового мистецтва. Створені капелою шедеври виконання хорової класики і творів сучасних зарубіжних та українських композиторів стали результатом взаєморозуміння і тривалої співтворчості талановитих професіоналів, шляхи яких, одного разу перетнувшись, більше ніколи не розходились.

Віктор Петриченко був закоханий у хорову музику, в унікальну самотність і різнобарв'я людського голосу. Та, наділивши його особливою емоційністю, потужним талантом, доля, як виявилось з часом, забрала здоров'я. Точніше, забрала стільки, щоб він мав нагальну необхідність визначити свій шлях, свої пріоритети – побутові чи творчі. Віктор Петриченко неподільно обрав творчість. Ще студентом Криворізького училища, а згодом – Київської консерваторії, він не просто усвідомив і розвивав у собі музиканта, а весь час жив як митець, зважаючи на своє призначення, свій талант. За велінням серця він обрав надскладну царину музичної творчості – діяльність диригента-хормейстера і все життя був безмежно відданий цьому мистецтву.

Привертали увагу його виразні руки – вони завжди були в русі. Здавалося, він постійно диригує, ніби окреслюючи орбіту своєї «планети» – свого життя. На цій планеті – робота з провідним хоровим колективом України, численні хормейстерські редакції творів вітчизняних і зарубіжних композиторів, керівництво класом на кафедрі хорового диригування Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського... Можна визнавати чи не визнавати цієї планети, погоджуватися чи не погоджуватися з орбітою її руху між іншими музичними об'єктами, які зближували то метеорами, то зірками чи бодай астероїдами... Та незаперечне одне: ця планета впливатиме на творчість тих, кому пощастило працювати і навчатись у видатного Музиканта, народного артиста України, професора Віктора Петриченка.

Віктор Вікторович дуже поспішав жити – він не згаяв жодної хвилини свого життя: працював диригентом-хормейстером капели «Думка», професором кафедри хорового диригування, вихованцем якої він був; неодноразово був відповідальним секретарем приймальної комісії НМАУ ім. П. І. Чайковського; тривалий час очолював хоровий відділ Київської середньої спеціалізованої школи-інтернату імені М. Лисенка; проводив майстер-класи і читав лекції в різних музичних закладах України; його постійно запрошували головою державних екзаменаційних комісій у музичних училищах. Своєю творчістю й активною діяльністю він допомагав усім бажаючим ставати справжніми професіоналами у хоровому виконавстві. У такій багатоманітній і різноспрямованій роботі Віктор Петриченко ніколи не схибив – ні як людина, ні як митець, ні як українець. Так, саме як українець. Він був справжнім

патріотом і дуже болісно реагував на ті трагічні події, які переживає сьогодні Україна. Багато його родичів, друзів і колег залишилися на територіях, окупованих та непідконтрольних українській владі.

Пригадується магістерський екзамен 2012 року, коли дві випускниці його класу – В. Вітренко і К. Капюшон – виконували хорову п'єсу Р. Щедріна «Я убит подо Ржевом». До речі, навчаючи хоровому диригуванню, Віктор Вікторович обов'язково ознайомлював своїх учнів із творами на теми вітчизняної історії. Особливу його увагу привертати хорові твори про події Другої світової війни. Сьогодні по-різному висвітлюють й інтерпретують трагічні сторінки нашої історії. Це примушує думати, вивчати, схилити голову перед мужністю дідів і прадідів. Педагог Віктор Вікторович був упевнений: без знання славних і трагічних подій своєї історії неможливо виховати людину моральну, духовну, зрілу, якою тільки й має бути музикант.

Було щось символічно-містичне у виборі цього твору, який В. Петриченко дуже цінував. Він, як кожен великий митець, передчував своє майбутнє. Минув рік, і жахливим відлунням далекої війни постали трагічні події на сході нашої країни. Оригінальним виконанням цього твору студентами В. Петриченка він виражав свої думки і переживання, усе, що сповнювало його душу. Інтерпретуючи цю невелику хорову п'єсу як твір, сповнений глибоких почуттів, він спільно зі своїми вихованцями підніс його до найсерйозніших узагальнень: про обов'язок живих перед загиблими, про спільну справу, про небезпеку забуття. У цій інтерпретації хор звучав як попередження, що зупинити криваві події значно складніше, ніж запобігти їм. Щоб зважитися на виконання такого хорового твору, необхідна була творча сміливість педагога, його впевненість у професійній зрілості і майстерності своїх вихованців.

Тема Віктор Петриченко – педагог, вихователь, Учитель потребує окремої розмови. Його педагогічна діяльність у Київській державній консерваторії розпочалась відразу, як тільки завершив навчання в ній – спочатку на посаді асистента, згодом – доцента, нарешті – професора кафедри хорового диригування. Таїна його таланту як педагога, вихователя, своєрідність його унікальної школи диригентської майстерності – це не лише конкретна методика викладання. Вони криються в його непідробній справжності, українськості, в обоженні своїх учителів, у його дитинстві, в обоженні своєї родини, у повазі до колег і учнів, у схиланні перед Музикою як божественним началом і перед хоровою творчістю як незнищеною традицією народу, цитаделлю Духа на рідній землі.

Людина витонченого естетичного смаку, широкої ерудиції не тільки у сфері музики, а й інших видах мистецтва, особливо літератури й живопису, Віктор Петриченко виховав багато талановитих диригентів-хормейстерів. Випускники його класу стали лауреатами міжнародних і всеукраїнських конкурсів диригентів, працюють у провідних хорових колективах нашої країни, а також викладають в Академії, в інших вищих і середніх навчальних закладах України. У кожного свого учня він вкладав не просто професійну майстерність, а любов до хорового співу, до світової та української музики. Віктор Петриченко гідно продовжував творчий шлях своїх учителів, а все найкраще передавав студентам-хормейстерам, пропонуючи їм різноманітний репертуар – твори вітчизняної і зарубіжної класики, народні пісні, уривки з кантат і ораторій, духовні твори, сучасну хорову музику. Жанрова і стилістична різноманітність навчального репертуару сприяла формуванню у студентів високого рівня світоглядної, теоретичної і виконавської культури, розуміння і відчуття змісту інтерпретованої музики, виховуючи професійне ставлення до творчості диригента-хормейстера. Зразки хорових творів Майстер добирав так, щоб протягом навчання студент не лише вивчав світову хорову музику, а й міг переконливо виконувати твори будь-якого жанру і стилю різного рівня складності. Його вихованці, різні за рівнем обдарованості, – це

завжди освічені, ерудовані фахівці, які досконало володіють диригентською технікою, позначеною унікальною, «петриченківською» мануальною пластикою.

До речі, зміст кожного етапу виховання диригента-хормейстера Віктор Петриченко виклав у своїй авторській навчальній програмі з фаху. Наведу кілька уривків, які не лише відображають його методикою викладання, а й свідчать про його ставлення до професії педагога, керівника класу. Так, у передмові до цієї програми він пише, що диригентсько-хорові кафедри (відділи) музичних академій випускають висококваліфікованих фахівців – диригентів хору, теоретично і практично підготовлених до виконавської, педагогічної і суспільно-музичної діяльності. Виконанню цього завдання підпорядковується весь навчальний план кафедри, насамперед, цикл спеціальних дисциплін, серед яких чільне місце належить класу диригування. У безпосередньому зв'язку з хоровим класом формується творче обличчя професійного диригента-виконавця і педагога. Викладач класу диригування є основним музичним керівником і наставником студента протягом його навчання в Музичній академії. Йому належить провідна роль у відповідальній справі підготовки молодого фахівця, активного розбудовника сучасної української хорової культури. Керівник класу диригування несе відповідальність за формування студента як особистості і тому не може обмежуватися переданням йому тільки професійних і практичних знань. Під час занять порушуються і вирішуються різні питання теорії і практики художньої творчості і виконавства, нерозривно пов'язані з процесом виховання музиканта-митця зі сталим гуманістичним світоглядом, національною самосвідомістю.

У навчальному репертуарі курсу диригування охоплено народнопісенну творчість, українську, російську класичну хорову спадщину, шедеври західноєвропейської музики, найкращі зразки хорової літератури країн близького і далекого зарубіжжя, а також сучасних авторів, що є базовою засадою для формування широкого музичного світогляду, глибокого і правильного розуміння хорових витоків, стилістики, характеру й особливостей творчості композиторів різних епох, стилів і художніх напрямів. Навчальний матеріал розміщено по курсах у порядку поступового зростання труднощів і відповідного ускладнення виконавських і диригентських завдань.

Безперечно, у роботі зі студентами ці настанови збагачувалися талантом унікальної особистості Митця, його почуттями, філософією, його сприйняттям історії, сьогодення, його баченням майбутнього, зрештою, його багатим професійним досвідом. Віктор Петриченко був великим знавцем хорової музики, видатним диригентом, який тонко відчував кожну ноту, майстерно виконував як класику, так і твори сучасних композиторів. Як практикуючий диригент-хормейстер, він співпрацював із багатьма сучасними українськими композиторами – Є. Станковичем, В. Сильвестровим, В. Зубицьким, І. Щербаковим, А. Гаврилець, В. Польовою, М. Степаненком, Л. Дичко, обов'язково включав їхні твори до навчального репертуару студентів свого класу.

У цьому переліку гідних імен не випадково названо Лесю Дичко, творчості якої належало особливе місце у професійному житті Віктора Петриченко. Виконуючи саме кантату Л. Дичко «Іспанські фрески», Майстер ніби відчиняв двері у свята святих свого творчого «Я» – у таїну свого надзвичайного і неповторного таланту, хормейстера, як кажуть, поцілогоного Богом.

Справді, можна бути високообдарованим і навіть геніальним музикантом – композитором, піаністом, скрипалем чи будь-яким іншим виконавцем, але не володіти тими, почасти невловимими й важко означуваними якостями таланту, завдяки яким лише деякі музиканти можуть стати диригентами. Ці слова видатного диригента-хормейстера Б. Покровського спадають на думку, коли йдеться про Віктора Вікторовича Петриченка.

Здається, що над фахом «керівника хору», або, як сказано у Книзі книг, «начальника хору», Віктор Петриченко розмірковував усе своє життя. У цьому переко­нує його активна творча діяльність, бесіди з колегами й учнями, його методичні і наукові праці. Так, у статті «Хормейстерская редакция композиторского текста как феномен музыкальной интерпретации»¹) викладено задум майбутнього дисертацій­ного дослідження, яке планував та, на жаль, не встиг здійснити Майстер. З цього тек­сту постає вдумливий, авторитетний хормейстер, який міцно стоїть на ґрунті загаль­ної музичної культури і професійної ерудиції. Постійний, безупинний творчий по­шук – ось шлях, яким ішов хормейстер Віктор Петриченко. У музиці, у хоровій твор­чості він не визнавав жодних приписів, буденщини, вульгарного самовдоволення і самозаспокоєння. Прочитую лише початок цієї статті: «С попытками осмысления и, соответственно, интерпретации авторского композиторского текста любой исполни­тель сталкивается всякий раз, когда начинает работу над новым произведением. “Чистый исполнительский лист” партитуры завораживает своей новизной и неизве­данностью, возбуждает и притягивает. И если уже звучавшее сочинение (будь то в концертном исполнении или записанное с помощью аудио или видеоаппаратуры) предлагает исполнителю переосмыслить уже “приготовленное” и, как правило, уже “отведенное блюдо” (при неудаче – критика будет настаивать на плохом исполне­нии, ибо есть с чем сравнивать), то произведение, никогда не исполнявшееся, требу­ет совершенно иного подхода. В этом случае исполнитель, наравне с композитором, становится создателем (соавтором) того, о чём автор, зачастую и не подозревает (и вот тогда все ядовитые стрелы критики будут пущены не только в его адрес, но и в адрес композитора). Как часто с помощью исполнителя рождались шедевры миро­вой музыкальной литературы, и сколько произведений осталось мертворожденны­ми, именно “благодаря его усилиям”? Обладая правом господина, первый исполни­тель единолично решает судьбу нового творения, наполняя его содержание прису­щими только его интерпретации красками: добавляет или убирает лишние нюансы, цезуры, меняет штрихи, использует ту или иную интонацию, тембральное насыще­ние фактуры. А самое главное – в процессе ознакомления, разучивания и “шлифов­ки” партитуры, определяет средства выразительности, с помощью которых он эти краски выявит и заставит заиграть всеми цветами радуги»²!

Ці слова звучать як поезія в прозі – стільки в них почуття, темпераменту, стільки вміння живописати словом...

Віктор Петриченко був майстром репетиції. Він обожнював цей безкінечний, важкий і такий радісно-натхненний процес творення. Він не терпів байдужого став­лення до справи, вимагав повної зосередженості і відданості до самозречення...

Колеги, учні, друзі, усі, хто знав Віктора Вікторовича Петриченка, зійшлися у всеохоплюючому почутті любові й осягнення величі Музиканта. Коли людини вже немає, ця незбагненна відстань між її душею і твоєю надає сміливості ще раз сказати собі й усім іншим: поряд з нами жив особливий митець, унікальний Музикант. Свій дар він виявляв не галасливо, не помпезно, а вишукано і притягально. Він був Мит­цем. Тому й сприймаємо його, потужного, глибоко енергетичного, загадкового, тому нашим душам так світло і щемно пам'ятати про незабутню людину, яскраву особис­тість, видатного Майстра – Віктора Петриченка!

¹ Петриченко В. В. Хормейстерская редакция композиторского текста как феномен музыкаль­ной интерпретации (на примере кантаты Л. Дычко «Испанские фрески») / Віктор Петриченко // Київське мцузикознавство. Культурологія та мистецтвознавство : зб. ст. / Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського ; Київський ін-т музики ім. Р. М. Глієра. – К., 2012. – С. 231–242.

² Там само, с. 231.

Рожок В. И. Оборванная струна. По случаю годовщины со дня безвременной кончины выдающегося дирижёра В. В. Петриченко кратко рассмотрен его жизненный путь, охарактеризованы эстетические и педагогические принципы деятельности художника и педагога, воспитавшего много талантливых дирижёров-хормейстеров; Раскрыто своеобразие таланта известного дирижёра-хормейстера, человека утонченного эстетического вкуса, широкой эрудиции не только в сфере музыки, но и в других видах искусства, особенно в литературе и живописи. Акцентируется на уникальности творческой личности художника, гражданина. Отмечено, что Виктор Викторович очень спешил жить – он не потерял даром ни одной минуты своей жизни: работал дирижёром-хормейстером капеллы «Думка», профессором кафедры хорового дирижирования, воспитанником которой он был; неоднократно работал ответственным секретарём приёмной комиссии НМАУ им. П. И. Чайковского; продолжительное время возглавлял хоровое отделение Киевской средней специализированной музыкальной школы-интерната имени Н. В. Лысенко; проводил мастер-классы и читал лекции в разных музыкальных заведениях Украины; его постоянно приглашали председателем государственных экзаменационных комиссий в музыкальные училища. Своим творчеством и активной деятельностью он помогал всем желающим стать настоящими профессионалами в хоровом исполнительстве.

Ключевые слова: творчество Виктора Петриченко, хоровое искусство, дирижёрско-хоровое исполнительство.

Rozhok V. I. Ragged String. The life of the prominent Ukrainian conductor Victor Petrychenko is briefly reviewed on the occasion of the anniversary since his untimely death. The aesthetic and pedagogical principles of this gifted artist and teacher who has trained many talented conductors and choirmaster are described in the article; the reader is shown the originality of famous conductor's talent, which seems as a man of subtle aesthetic taste, broad erudition, not only in music but also in other forms of art, especially literature and painting. The special emphasis is placed on the uniqueness of creative personality of the artist and public figure. His versatile creative activity shows that Victor lived in a hurry, he didn't waste any moment in his life, working as a choirmaster of famous Ukrainian choir "Dumka", being a professor of choir conducting chair, which he was a disciple; he repeatedly has been the executive secretary of the entrance examination commission at P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine. He has led for many years the choral department of Lysenko Kyiv secondary specialized boarding school; he has conducted workshops and lectured in various music educational institutions in Ukraine. It was constantly invited as a head of state examination jury at music colleges. His creativity and active work helped all comers to become real professionals in choral performance.

Keywords: creativity Victor Petrychenko, choral art of conducting and choral performance.